

AUTOREFERAT

1. Imię i Nazwisko: Magdalena Krysińska-Kaluźna
2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe/ artystyczne – z podaniem nazwy, miejsca i roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej:
 - **2009 - Doktorat z nauk humanistycznych w zakresie etnologii**, Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, tytuł rozprawy doktorskiej:
Proces kontaktu a przetrwanie kultur indiańskich w Amazonii.
 - Promotor: prof. dr hab. Janusz Mucha.
 - Recenzenci: prof. dr hab. Ewa Nowicka-Rusek, prof. dr hab. Aleksander Posern-Zieliński, prof. dr hab. Ryszard Tomicki, (data obrony 21.01.2009).
 - **2000 - Magisterium** z etnografii (dyplom z wyróżnieniem), Instytut Etnografii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, tytuł pracy *Kategorie czasu i przestrzeni w analizie antropologicznej*, promotor: prof. dr hab. Aleksander Posern-Zieliński, recenzent: prof. dr hab. Anna Pałubicka.
3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych/ Artystycznych:

październik 2017 – obecnie – praca na stanowisku adiunkta w Ośrodku Studiów Amerykańskich Instytutu Ameryk i Europy Uniwersytetu Warszawskiego;

marzec 2014 – wrzesień 2017 – adiunkt w Centrum Studiów Latinoamerykańskich Instytutu Ameryk i Europy Uniwersytetu Warszawskiego;

październik 2009 – wrzesień 2014 – wykłady na Wydziale Zarządzania Uniwersytetu Łódzkiego;

październik 2010 – wrzesień 2013 – wykłady w Wyższej Szkole Pedagogiczno-Technicznej w Koninie;

październik 2011 – wrzesień 2012 - wykłady na Wydziale Kulturoznawstwa Wyższej Szkoły Nauk Humanistycznych i Dziennikarstwa w Poznaniu;

marzec 2009 – wrzesień 2011 – adiunkt w Zakładzie Studiów Latinoamerykańskich, na Wydziale Studiów Międzynarodowych i Politologicznych Uniwersytetu Łódzkiego;

październik 2008 – marzec 2009 - asystent w Zakładzie Studiów
Latynoamerykańskich, na Wydziale Studiów Międzynarodowych i Politologicznych
Uniwersytetu Łódzkiego.

4. Wskazanie osiągnięcia* wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w Zakresie sztuki (Dz. U. Nr65, poz. 595 ze zm.):

a) Tytuł osiągnięcia naukowego/artystycznego: Prawo jako mit. Relacja pomiędzy tubylnym prawem zwyczajowym a prawem stanowionym

b) (autor/autorzy, tytuł/tytuły publikacji, rok wydania, nazwa wydawnictwa, recenzent wydawniczy):

Magdalena Krysińska-Kaluźna, *Prawo jako mit. Relacja pomiędzy tubylnym prawem zwyczajowym a prawem stanowionym*, 2017, Zakład Wydawniczy NOMOS, Kraków, ISBN 978-83-7688-472-1.

Recenzent wydawniczy: prof. dr hab. Marek Zirk-Sadowski.

c) Omówienie celu naukowego/artystycznego ww. pracy/prac i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania

Przedstawione przeze mnie do oceny osiągnięcie naukowe *Prawo jako mit. Relacja pomiędzy tubylnym prawem zwyczajowym a prawem stanowionym* prezentuje oryginalną, autorską koncepcję antropologiczną i dotyczy kwestii usytuowania tubylnego prawa zwyczajowego w relacji do prawa stanowionego i konfliktów, które pojawiają się na styku obydwóch systemów. W książce stawiam tezę, iż współwystępowanie i współjurysdykcja odmiennych systemów prawa na tym samym obszarze przy jednoczesnym braku rzeczywistej koordynacji funkcjonowania tych systemów prowadzi do konfliktów, a te do przemocy, która przejawia się m.in. poważnymi naruszeniami podstawowych praw człowieka. Celem książki jest znalezienie odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób skutecznie przeciwdziałać wspomnianemu konfliktowi i jak zapobiegać generowanej przez ten konflikt przemocy. Dodatkowymi pytaniami badawczymi, które stawiam są pytania o źródła prawa, źródła wzorców i wartości w różnych kulturach; o to, jakie koncepcje ontologiczne, w tym dotyczące istoty ludzkiej, powinny być używane w państwach wielonarodowych,

posiadających zupełnie odmienne tradycje kulturowe, czy powinna to być jedna koncepcja, czy raczej wiele; jakie znaczenie powinno być nadawane pojęciu kultury w konstruowaniu porządku prawnego. Zaproponowana przeze mnie koncepcja koncentruje się na dociekaniach z zakresu antropologii prawa, której metody służą wypracowaniu odpowiednich narzędzi analitycznych i procedur służących osiągnięciu postawionego celu.

Monografia jest wynikiem moich zainteresowań badawczych dotyczących: 1) antropologii prawa, 2) zjawiska konfliktu kultur i dominacji kulturowej oraz 3) tubylczej Ameryki Łacińskiej i jej problemów. Latynoamerykańskie doświadczenia są powodem, dla którego przedstawiając relacje pomiędzy prawem stanowionym a zwyczajowym odwołuję się głównie do przykładów pochodzących z tamtego regionu świata. Pobyty w Ameryce Łacińskiej (w Meksyku oraz w kilku krajach na terenie Amazonii) i prowadzone tam badania, znacznie ułatwiły mi zrozumienie dynamiki procesów, o których piszę w prezentowanej książce, a także przeprowadzenie krytycznej analizy źródeł dotyczących tego obszaru. Tubylczy punkt widzenia na wiele z poruszanych przeze mnie w książce kwestii miałam okazję poznać także podczas trzykrotnych pobytów w Kanadzie, wizyt w tamtejszych rezerwach, udziału w indiańskich ceremoniach oraz podczas zwykłych rozmów. Kultury Indian meksykańskich, amazońskich, czy kanadyjskich są mi lepiej znane, niż inne niezachodnie formy życia, dlatego przede wszystkim do nich właśnie odwołuję się budując model konfliktu oraz szukając drogi umożliwiającej jego rozwiązanie.

Kolejnym nurtem moich zainteresowań teoretycznych i praktycznych działań, ważnych dla refleksji zawartych w prezentowanej książce, jest obszar praw człowieka. Będąc od 1992 roku aktywnym członkiem Amnesty International, a przez kilka lat koordynatorką ds. ludów tubylczych Ameryki Łacińskiej w polskiej sekcji tej organizacji, na co dzień stykałam się z opisami przypadków łamania podstawowych praw człowieka w tym regionie. Połączenie wiedzy praktycznej z teoretyczną refleksją antropologa dotyczącą języka wartości, jakimi posługuje się system praw człowieka, skłania mnie od dwudziestu lat do zabierania głosu w kwestiach związanych z kulturowym wymiarem praw człowieka. Prezentowana praca jest efektem wspomnianych zainteresowań, doświadczeń oraz wieloletnich badań dotyczących jednej z najbardziej interesujących mnie kwestii, a mianowicie konfliktu wartości pomiędzy systemami kulturowymi, a co za tym idzie, także prawnymi i chęcią znalezienia odpowiedzi na pytanie, w oparciu o jakie metody należy analizować

konflikty (przede wszystkim konflikty prowadzące do stosowania przemocy) pomiędzy tymi systemami i gdzie szukać możliwości porozumienia.

Przedłożone dzieło odpowiada na wyzwanie stojące przed naukami humanistycznymi, a w szczególności antropologią kulturową. Pisałam książkę w przekonaniu, że dyscyplina ta predysponowana jest do tego, by być interpretatorem, tłumaczem kultur nie tylko w świecie nauki, ale także w świecie społecznym. Oznacza to m.in. bycie świadomym rozjemcą w sporach, także w sporach prawnych i politycznych. Książka zarysowuje możliwości działań na polach innych, niż tylko *stricte* naukowe. Postulat takiego zaangażowania, wykraczającego poza dyskurs naukowy, związany jest z etyką badań społecznych, w szczególności antropologicznych, ale także z diagnozą współczesności charakteryzującej się uwikłaniem w konflikty tożsamości, wzajemnych roszczeń i oczekiwań różnych grup etnicznych, narodowych, społecznych. Postawą etyczną badacza, z którą się utożsamiam i która wywarła wpływ na moje zdanie na temat roli etnologa, jest myśl zawarta w antropologii działającej Sola Taxa, która za wartość uznaje angażowanie się w praktyczne problemy badanych społeczności. Tax uważał m.in., że prowadzenie badań z zakresu nauk społecznych zobowiązuje do niesienia pomocy w rozwiązywaniu bieżących problemów badanej grupy.

Prawo jest jednym z kluczowych pojęć, którymi posługuję się w książce. Postrzegane jest ono przeze mnie z perspektywy antropologicznej, która w pewnych aspektach znajduje swoje odniesienie w rozważaniach z zakresu filozofii i teorii prawa. Jednoznaczne zdefiniowanie prawa jest jednak niezwykle trudne i co więcej, może mijać się z celem. Ilustrując tę trudność, Herbert Lionel A. Hart posłużył się myślą przypisywaną Św. Augustynowi dotyczącą czasu: „Czymże jest czas? Jeśli nikt mnie nie pyta, wiem. Jeśli pytającemu usiłuję wytłumaczyć, nie wiem.” Będąc zwolennikiem językoznawstwa kognitywnego, skłaniam się ku pogładowi, iż prawo – podobnie jak większość naszego systemu pojęciowego – ma strukturę metaforyczną. Scharakteryzowanie go i zrozumienie, wymaga więc odniesienia do konkretnego kontekstu kulturowego. Postulował to już - choć wychodząc z innych założeń – Bronisław Malinowski. Z przedstawionych przeze mnie w książce przykładów jasno wynika, że „prawo”, tak jak jest ono rozumiane w kategoriach tubylczych, może określać zjawiska bardzo od siebie różne i odmienne od tego, co „prawo” oznacza w systemach wywodzących się z myśli europejskiej.

Inne ważne poczynione przeze mnie założenia dotyczące prawa, jako bytu zatopionego w kulturze, dotyczą jego dwóch wymiarów: normatywnego i procesualnego. Drugi z nich ujawnia się poprzez aktorów społecznych uwikłanych w sieci stosunków społecznych. Poznanie perspektywy aktorów wymaga poznania wartości, którymi się kierują. Wyrażają się one m.in. w sporach. Badanie sporu wymaga jednak – jak pisała Laura Nader – nie tylko analizy aktualnych działań, lecz także badania „prehistorii” konfliktu. Postulat badania sporów ma szczególne znaczenie w kulturach oralnych, którymi nadal pozostaje znaczna część kultur tubylczych. To podejście łączy się z hartowską koncepcją wyodrębnienia prawa jako obiektu poznania poprzez stosowanie analizy pojęciowej. Prawo tworzone jest i rozumiane we wspólnocie komunikacyjnej. W przyjmowanych założeniach zgadzam się więc także z Cornelusem von Vallenhoven, który już na początku XX wieku zauważał, iż wspólnoty tubylcze są przestrzeniami tworzenia prawa. Jest ono w związku z tym ściśle powiązane m.in. z kulturowymi wartościami i strukturami władzy.

Prezentowana książka na poziomie dyskursywnym jest projektem, który lokalizuje konflikt pomiędzy odmiennymi systemami prawa, dokonując interpretacji przedstawianych zjawisk za pomocą koncepcji antropologicznych, ale także prawnych, socjologicznych, filozoficznych i religioznawczych. Zakładam, iż zaproponowany przeze mnie aparat pojęciowy może pomóc w wypracowywaniu dalszych narzędzi teoretycznych i dokonaniu bardziej „zagęszczonego opisu” badanego problemu, do którego publikacja jest pierwszym krokiem. Z przytaczanych i interpretowanych przeze mnie w monografii wydarzeń i postaw, część pochodzi z opisów dokonywanych przez przedstawicieli społeczności tubylczych, większość to odwołania do opisów antropologicznych. Moja interpretacja obserwowanych zjawisk doprowadziła do analitycznego wyróżnienia dwóch podstawowych płaszczyzn, na których konflikt się manifestuje: ontologicznej i społecznej. Każdą z płaszczyzn analizuje osobno, wskazując też jednak na to, że przejawiające się na nich zjawiska są między sobą wzajemnie powiązane.

Płaszczyzna społeczna, to wielowymiarowe relacje pomiędzy społecznościami tubylczymi i państwem, a także relacje wewnątrz społeczności tubylczych. Mają one swoje odniesienia w strukturach władzy, relacji między płciami, postawami wobec inności, różnymi sposobami definiowania wspólnotowej tożsamości, a – co bardzo istotne – także człowieczeństwa i godności ludzkiej w odniesieniu do praw i

obowiązków jednostek oraz kulturowo przypisanej im we wspólnocie pozycji. Konflikty pomiędzy systemami prawnymi powstające na płaszczyźnie społecznej analizowane są przeze mnie m.in. w kontekście prawa do kultury przysługującego ludom tubylczym na podstawie legislacji krajowych, jak i międzynarodowych. Jednym z zasadniczych problemów, na jaki wskazuje jest konflikt pomiędzy prawami kulturowymi i innymi gwarantowanymi prawami, w tym podstawowymi prawami człowieka. W książce wykazuję, iż w światach tubylczych istnieją praktyki oparte na głęboko zakorzenionych przekonaniach kulturowych, które pozostają w sprzeczności z prawami człowieka. Moja argumentacja zmierza w tym kierunku, iż niezbędne jest dyskusowanie o tych sytuacjach przez antropologów w sposób, który nie tylko będzie stawiał w centrum uwagi przetrwanie danej kultury, ale także sytuację osób, którym kultura odbiera pełnię praw. Moim postulatem jest, by uznanie wielokulturowości m.in. jako części procesu dekolonizacyjnego, wiązało się z wypracowaniem jasnych reguł dotyczących tego, co jest właściwe i dopuszczalne, a co nie oraz zmierzeniem się z problemami, które można sformułować w pytaniach: 1) które elementy danej kultury powinny być afirmowane, a które nie i kto ma o tym decydować; 2) kto należy do danej kultury, a kto jest z niej wykluczony; 3) czy w tej kulturze są subkultury i jaki jest ich status. Odpowiedzi na te pytania dałyby jaśniejszy obraz relacji pomiędzy porządkami prawnymi praw człowieka oraz regułami, które mniejszości wykształciły jako własne sposoby regulowania rzeczywistości społecznej.

Moje podejście do analizowanego problemu inspirowane było teoriami i postawami wielu badaczy. Zalicza się do nich Johan Galtung oraz nieustające poszukiwania prowadzone przez norweskiego socjologa dotyczące możliwości zapobiegania przemocy w różnych jej aspektach i wymiarach. Moje rozumienie przemocy, jako zjawiska społecznego, opiera się na galtungowskiej koncepcji, w której fizyczny, „widzialny” aspekt tego zjawiska, wspiera się na przemocy strukturalnej i kulturowej, a ta ostatnia pozostaje praktycznie niezmienna przez długie okresy czasu, z powodu powolnej transformacji kultury dominującej. Przemoc to, zdaniem Galtunga, nieprzetransformowany konflikt. Jest to jedno z moich podstawowych założeń.

Kolejnym, zasadniczym dla prezentowanej książki jest założenie – wynikające m.in. z interpretacji myśli Leszka Kołakowskiego, Martina Heideggera, Zygmunta Ziemińskiego - o kulturowym, umocowanym w mitach, uwarunkowaniu tego, co uważamy za słuszne i odwzorowaniu tego systemu wartości w normach i działaniach prawnych. Proces (działanie) i norma (reguła) są dwoma aspektami tego samego

zjawiska, jakim jest prawo. W prezentowanej książce, to janusowe oblicze prawa, przedstawiane jest przede wszystkim pod kątem wartości, do których odwołują się aktorzy działając i tworząc normy. Zakładam więc, że to wartości dają moc sprawczą zarówno sporom, jak i normom, którymi na przestrzeni dziesięcioleci interesowała się antropologia prawa. Ich wyrazem jest mit, w takim znaczeniu tego pojęcia, w jakim rozumiał je i analizował Leszek Kołakowski. Przyjmuję więc za nim, iż realność mityczną znamy „tedy jako precedens wszelkiego doświadczenia, wszelkiej historii, wszelkiego człowieczeństwa, wszelkiego życia osobowego, wszelkiego współbywania społecznego ludzi”. Zakładając, iż nie ma ucieczki od wartościowania, przyjmuję również, iż nie ma ucieczki przed mitem, ponieważ wartości dziedziczone są – jak twierdził Kołakowski - w swojej mitycznej formie. „Wartość jest mitem”, czyli z mitu się wywodzi. Jeśli u podstaw prawa leżą wartości, to również prawo jest mitem. Przyjęcie takiego założenia dla systemu prawa stanowionego umożliwia mi interpretacja koncepcji Zygmunta Ziemińskiego dotyczącej źródeł obowiązywania prawa. Zgodnie z tą koncepcją, źródłem przepisu jest norma, a tej daje podstawę kulturowo uwarunkowany system wartości. Normy prawne są kształtowane przez oceny moralne w toku egzegezy. Są one poddawane wykładni. Podobnie jak w przypadku egzegezy, również w przypadku reguł walidacyjnych, możemy mówić o roli interpretacji opartej na wartościach. Zdaniem Zygmunta Ziemińskiego, dotyczy to w szczególności doktryny prawniczej, zależy ona bowiem od konkretnego miejsca i czasu. Istotną rolę w tworzeniu prawa i decydowaniu o obowiązywaniu norm odgrywają reguły interpretacyjne i przyjmowane do ich stosowania przesłanki. W rozumieniu i stosowaniu prawa odgrywa więc niepoślednią rolę interpretacja stosowana na jego różnych etapach i wsparta na wartościach podzielanych przez interpretatora-prawnika.

Moje założenie dotyczące wartości jako podstawy działań prawnych dotyczy jednak nie tylko kultur, w które wpisane jest prawo pozytywne i w których działa prawnik-interpretator, lecz również kultur oralnych. Z tym założeniem wiąże się przyjęcie przede mną dokonanej przez Juliana Younga interpretacji koncepcji dziejowości Martina Heideggera oraz jego pojęć „autentycznego Dasein” i „nieautentycznego Dasein”. Dasein jest „rzucane” w świat kulturowo zdeterminowany do bycia w nim i musi podjąć działania wyznaczone przez „przestrzeń” działania (Spielraum). To, co Dasein może dla siebie projektować, wyznaczone jest przez granice tej przestrzeni determinujące zakres możliwości. Jak więc stwierdza wyraźnie

Young „projektowanie ogranicza kultura”. Decyduje ona również o tym, co jest właściwe i wartościowe. Każdy, kto zostaje rzucony do bycia w świecie, znajduje się na kartach częściowo już zapisanej książki. Historia, która toczyła się przed nami nazwała bohaterów i określiła, jakie działania są wartościowe, słuszne i prawe. Niektóre z zachowań stały się wzorcami. Są one często uosabiane przez postacie „bohaterów” pojawiające się m.in. w kulturowych mitach. Dla przedstawicieli społeczności tubylczych, których opinie przytaczam, sensem zakorzenienia w przeszłości jest – podobnie jak dla Heideggera - sięgnięcie do wzorców, bohaterów, mitycznych postaci, a więc do mitów.

Konflikt pomiędzy systemami prawnymi, o który piszę, jest więc w dużej mierze przełożeniem konfliktu pomiędzy wartościami w świecie - czy też światach – tubylczych i wartościami wywodzącymi się z europejskiej, oświeceniowej tradycji myślowej z jednej strony ignorującej metafizykę, a z drugiej wspierającej indywidualizm i prawa jednostek. I choćby w tym kontekście kolejnym ważnym dla mnie poziomem rozważań, który wymaga jasnego odczytania jest relacja pomiędzy relatywizmem i uniwersalizmem w odniesieniu do praw człowieka. Przyjęcie postawy postulującej dokonywanie świadomych wyborów dotyczących konsekwencji badań naukowych i roli etyki w prowadzonych badaniach, wiąże się z koniecznością usytuowania się badacza wobec problemu praw człowieka opartego na uniwersalistycznym sposobie myślenia, a więc dokonywania wyborów natury epistemologicznej. Zasadniczym dla mojej koncepcji jest rozróżnienie relatywizmu kulturowego jako praktyki naukowej oraz relatywizmu na płaszczyźnie epistemologicznej (w Polsce takie stanowisko postuluje Michał Buchowski). Wynika z niego, iż założeniom poczynionym w nauce w celu wyjaśnienia zjawisk kulturowych nie można przypisać uniwersalnej prawomocności. Wspomniane rozróżnienie znaczenie ułatwia świadome usytuowanie się badacza wobec zjawisk, z którymi styka się praktykując antropologię. Mając świadomość, z jakiej pozycji się wypowiada może on reprezentować stanowisko relatywizmu kulturowego na gruncie badawczym oraz uniwersalistyczne, na gruncie filozoficznym. Tę właśnie postawę przyjmuję postulując jednocześnie uniwersalizm praw człowieka zbliżony do tego, co Wiktor Osiatyński nazywał miękkim uniwersalizmem. Przyjmując jednak założenie, o którym wcześniej pisałam, iż normie prawnej daje podstawę kulturowo uwarunkowany system wartości, nie mogę zgodzić się na postulowane przez Wiktora Osiatyńskiego rozróżnienie pomiędzy normą i wartością, a więc normatywną uniwersalnością praw człowieka oraz

filozoficzną uniwersalnością „przekonań, wartości i światopoglądów”. Fakt dokonania takiego rozróżnienia na poziomie refleksji z dużym prawdopodobieństwem nie zmienia bowiem niczego na poziomie praktyki. Efekty braku zinternalizowania praw człowieka ilustrują podane w książce przykłady (np. prawa człowieka w Gwatemali bywają kojarzone z infrastrukturą organizacji pojawiających się w indiańskich wsiach, nie zaś z myśleniem o relacjach pomiędzy ludźmi i z odpowiedzialnością państwa wobec obywateli). Przekład praw człowieka na języki tubylcze wskazuje, że niektóre koncepcje zawarte w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka są w radykalnie odmiennym kulturowo kontekście zupełnie niezrozumiałe. Nie można oczekiwać, iż prawo, które nie jest prawem zrozumiałym lub wręcz sprzecznym z przyjętym w danej społeczności porządkiem społecznym, będzie przestrzegane inaczej, niż pod groźbą sankcji. Sam jednak postulat miękkiego uniwersalizmu jest mi bliski, podobnie, jak reprezentowany przez Sally Engel Merry pogląd, iż prawa człowieka są otwartym tekstem, który może być „anektowany” przez różnych aktorów pojawiających się na globalnej scenie.

Od 1999 roku, kiedy to ukazał się pierwszy mój tekst z zakresu antropologii prawnej, podejście pluralistyczne w antropologii prawnej, reprezentowane przez Ellen Messer pozostaje dla mnie inspiracją zarówno na poziomie metody badawczej, jak i interesującej dla mnie koncepcji z zakresu teorii prawa. Istotne w tym podejściu jest między innymi dostrzeżenie współzależności pomiędzy prawami jednostki i prawami zbiorowymi. W przypadku konfliktu pomiędzy żądaniami kolektywnymi a prawami jednostek podejście pluralistyczne postuluje rozpatrywanie oddzielnie każdego przypadku przy zastosowaniu trzystopniowej analizy polegającej na: 1) określeniu rzeczywistych zachowań, 2) ocenie skutków materialnych i 3) badaniu idei stojących za tymi zachowaniami. Projekt ten - poprzez stosowanie określonych metod i środków - powiązany jest z habermasowską racjonalnością konsensualną, która jest dla mnie jedną z niezbędnych przesłanek dających nadzieję na zakończony porozumieniem dialog pomiędzy przedstawicielami odmiennych systemów wartości.

Wnioski, do jakich prowadzi mnie - w oparciu o przyjęte założenia - analiza zebranego materiału, potwierdzają postawioną przeze mnie tezę, a także skłaniają mnie do postulowania utworzenia na gruncie antropologii prawa nowego narzędzia analitycznego, jakim byłyby pole konfliktu prawnego. Do pewnego stopnia koncepcja ta nawiązuje do półautonomicznych pól społecznych Sally Falk Moore i koncepcji pola Pierre’a Bourdieu. W dużym jednak stopniu pola konfliktu prawnego różnią się od

obydwóch wspomnianych kategorii. Są one wyodrębnionymi zespołami problemów i towarzyszącego im kontekstu. Nie są to więc pola, w których możemy lokalizować jedynie reguły działania, procedury, założone cele, lecz obszary, które można wyodrębnić ze względu na ich konfliktogenny charakter. W polach konfliktu prawnego manifestują się zjawiska o różnym pochodzeniu (ich źródłem mogą być np. działania czarowników, ponadnarodowych korporacji, systemu edukacji). „Pola w koncepcji Bourdieu – jak piszę w książce - mogą służyć analizie konfliktów, lecz pomyślane są jako narzędzie badawcze stosowane wobec ustabilizowanych historycznie i społecznie układów odniesienia. Procesy, które mnie interesują przebiegają natomiast w obszarach zmiennych, płynnych i słabo ustabilizowanych. Wychwycenie tych procesów, określenie ich przebiegu i znalezienie źródeł, które nimi kierują, wymaga użycia narzędzia dostosowanego do środowiska zarządzanego konfliktem w sytuacji możliwej ciągłej transformacji. W polach konfliktu, w których przenikają się różne systemy prawne, w tym wypadku prawo tubylcze i prawo stanowione, istnieją napięcia pomiędzy różnymi normami prawnymi, wartościami, ale też przekonaniami, czym jest prawo, konstruktami świata i paradygmatami wyjaśniającymi jego funkcjonowanie, postawami dotyczącymi rozumienia tego, czym jest człowiek, osoba, świadomość, czy można mieć prawa nie wypełniając obowiązków i czy każdy zasługuje na te same prawa. W polach konfliktu każdy z aktorów gra o swój kapitał zgodnie z matrycą wdrukowaną przez habitus. Jednak należy założyć, że dłuższe ‘przebywanie’ w polu powoduje możliwość wykształcania się nowych predyspozycji. Wyróżnienie pola konfliktu prawnego służy zakreśleniu obszaru, w którym toczy się konflikt pomiędzy systemami prawnymi, do których odwołują się uczestniczący w nim aktorzy. Pole konfliktu może więc dotyczyć odmienności ontologicznej systemów, samej koncepcji prawa, traktowania dzieci. Może też łączyć różne charakterystyki.”

W prezentowanym dziele postuluję, by w regionach, gdzie funkcjonują odmienne systemy prawne i pojawia się pole konfliktu prawnego zapewniona była koordynacja systemów. W analizowanym przeze mnie przypadku, byłaby to koordynacja pomiędzy systemem prawa stanowionego i zwyczajowego. W tym celu powinno zostać wyznaczone i poddane analizie pole konfliktu prawnego. Ustalenie przyczyn konfliktu powinno wiązać się z działaniami rozjemczymi, czy też negocjacjami postulowanymi przez podejście pluralistyczne w antropologii prawnej. W działaniach tych powinni uczestniczyć przedstawiciele kultury, której zwyczaje pozostają w konflikcie z systemem prawa stanowionego, w tym z prawami człowieka,

a także antropolodzy i prawnicy znający kontekst kulturowy dziejących się w polu wydarzeń.

Analizowane przeze mnie przykłady wskazują, że jednym z ważniejszych wektorów determinujących kierunek sił działających w polu konfliktu prawnego jest stosunek społeczności, które to pole obejmuje, do przemocy. Szczególnie ważny jest tu ten jej aspekt, który przez Johana Galtunga został nazwany przemocą kulturową. Dotyczy to zarówno społeczeństwa narodowego, jak i społeczności tubylczych. Postuluję więc także, by oprócz koordynacji systemów, stosowano także mediacje prowadzące do zaniechania działań przemocowych pomiędzy stronami, które posługują się odmiennymi systemami prawnymi.

Treść i struktura książki

Struktura książki podporządkowana jest sposobowi, w jaki podjęłam analizę konfliktu pomiędzy odmiennymi systemami prawa – tubylczym prawem zwyczajowym i prawem stanowionym. Rozdział I, *Prawo a kultura – antropologia wobec problemów prawnych*, jest rozdziałem wprowadzającym w problematykę książki. Omawia: 1) najważniejsze nurty w antropologii prawnej; 2) postawy antropologów wobec kwestii uniwersalności praw człowieka oraz przedstawia 3) kategorię prawa zwyczajowego (w znaczeniu tubylczego prawa zwyczajowego) jako pojęcia, stosowanego w licznych aktach legislacyjnych).

Przedstawione przeze mnie w pierwszej części Rozdziału I koncepcje odwołują się głównie do myśli anglosaskiej. Jest to wybór uzasadniony tym, że to w obrębie tego kręgu kulturowego kształtowały się główne paradygmaty stosowane w badaniach nad zwyczajowym prawem tubylczym, w tym, w badaniach nad prawem tubylczym w Ameryce Łacińskiej. Przywołuję m.in. badania Malinowskiego i jego koncepcję prawa jako sankcji powiązanych z systemem wzajemnych zobowiązań (*do ut des*) oraz postulowaną przez niego konieczność badania prawa w kontekście. Postulat kontekstualizacji badań, wysuwał mniej więcej w tym samym czasie Cornelis van Vollenhoven zajmujący się funkcjonującym w Indonezji i Malezji zwyczajowym prawem *adat*. Do badań Malinowskiego po części nawiązywali Karl Nickerson Llewellyn i E. Adamson Hoebel zwolennicy realistycznej socjologii powiązanej z amerykańskim realizmem prawnym. Dla nich istotą badania prawa było odnajdowanie kłopotliwych przypadków, tzw. *trouble-cases*. Śledzenie i analizowanie, jak społeczność sobie z nimi radzi było narzędziem do odkrycia, czym jest prawo. Kolejne

podejścia były budowane zasadniczo bądź wokół paradygmatu normatywnego, bądź procesualnego. Zajmowano się także badaniem różnych poziomów prawa. W Rozdziale I wskazuje na ewolucję, jaka zaszła w samym rozumieniu prawa przez antropologów, w tym koncepcji prawa zwyczajowego jako instytucji czerpiącej także z narzuconych ludom tubylczym struktur kolonialnych. Zmiany doprowadzają do kwestionowania użyteczności tylko jednego paradygmatu w prowadzonych badaniach oraz powiązanego z tym wzrostu zainteresowania dla powiązań pomiędzy prawem a dominacją, władzą i zmianą społeczną. Pojawia się tu także istotne dla badań nad tubylczym prawem zwyczajowym rozróżnienie zjawisk określanych jako prawo w kulturach oralnych oraz w kulturach dysponujących pismem. Pierwszą część Rozdziału I kończy opis postulowanego przez Clifforda Geertza i nurt postmodernistyczny sposobu analizowania prawa jako zjawiska wieloaspektowego, będącego narzędziem interpretowania rzeczywistości, w którym fakty prawne są stwarzane, by zestawiać je z normami. W dalszej części rozdziału, analizując kwestię uniwersalizmu i relatywizmu praw człowieka, przywołuję opinie wielu czołowych badaczy zajmujących się antropologią prawa oraz ich argumenty. Szczególną uwagę poświęcam, podejściu pluralistycznemu, które zakłada prowadzenie dialogu w sprawie norm kulturowych i zbędności dla funkcjonowania kultury tych tradycji, które pozostają w konflikcie z prawami człowieka. Trzeci z przedstawionych w Rozdziale I problemów ma na celu uchwycenie kategorii prawa zwyczajowego nie tylko w kontekście antropologicznym, ale i w oficjalnym dyskursie prawnym. Obydwie te dziedziny spotykają się bowiem w praktyce społecznej dotyczącej tubylczego prawa zwyczajowego.

W dwóch kolejnych rozdziałach proponuję przyjrzenie się relacjom pomiędzy prawem stanowionym a prawem zwyczajowym poprzez ich dwa aspekty - ontologiczny oraz społeczny. W Rozdziale II, *Prawo stanowione a prawo zwyczajowe - kontekst ontologiczny*, mowa jest o odmiennych podstawach ontologicznych obydwóch systemów prawa, ich powiązaniu z wartościami, myśleniem mitycznym i wynikających z niego wzorach postępowania. Przyjmując przesłankę, że odwołanie się do wartości i powiązanych z nimi źródeł mitycznych wydaje się niezbędne dla zrozumienia kulturowego aspektu prawa i leżących u jego podstaw założeń, przedstawiam rzeczywistości ontologiczne wybranych światów tubylczych przeciwstawiając je ukształtowanej przez myślenie pozytywistyczne ontologii świata zachodniego. Tylko byty i zjawiska uznawane za realne mogą podlegać osądowi. Odmienne ontologie utrudniają respektowanie wyroków prawa, czy to stanowionego (postrzeganego w

pewnych sytuacjach jako narzucone i nie odnoszące się do meritum problemu), czy też tradycyjnego (postrzeganego jako „nieracjonalne”). Prowadzą też do łamania podstawowych praw człowieka, np. w przypadku wyroków śmierci wykonywanych na osobach podejrzanych o paranie się czarami. Analizę odmienności ontologicznej poprzedzam przedstawieniem narzędzi analitycznych, których używam w tym rozdziale: przyjętej przeze mnie koncepcji mitu Leszka Kołakowskiego, pojęcia faktu prawnego, wspartej na wartościach kategorii normy w prawie stanowionym tak jak rozumie ją Zygmunt Ziemiński oraz autentycznego i nieautentycznego Dasein Martina Heideggera.

Rozdział III, *Prawo stanowione a prawo zwyczajowe - kontekst społeczny*, dotyczy m.in. relacji władzy, wykluczenia ze wspólnoty, tego, kto jest uznawany za jej pełnoprawnego członka, kto jest uznany za człowieka, a kto nie i czy niesie to za sobą konsekwencje prawne. Rozdział ten składa się z trzech części opisujących trzy poziomy konfliktu wywodzące się z trzech różnych źródeł i zdeterminowane różnymi politycznymi, społecznymi i kulturowymi uwarunkowaniami. Pierwsza część, opisuje problem braku respektowania przez państwo tubylczego prawa zwyczajowego, bądź respektowanie go w sposób, który rodzi konflikty. Państwo bądź jego agenci nie uznają prawa zwyczajowego lub utrudniają jego działanie. Ten poziom potencjalnego konfliktu pomiędzy prawem zwyczajowym i stanowionym, powiązany może być ze sprzecznościami pomiędzy normami konstytucyjnymi, czy też innymi normami prawa krajowego oraz normami prawa zwyczajowego, brakiem narzędzi umożliwiających wykonywanie postanowień sądów tubylczych, brakiem jasnych rozstrzygnięć, kto podlega jurysdykcji tubylczej, gdzie są jej granice, bądź brakiem woli działania uwzględniającego tę jurysdykcję. Bezpośrednio związany jest z zakresem władzy sądowniczej i wykonawczej sprawowanej przez państwo wobec ludów tubylczych, a więc z zakresem ich autonomii. Część druga dotyczy mniejszości tubylczych, których prawa nie są respektowane przez tubylcze większości. Ten problem związany jest też z definicją tubylczości i praktyką dotyczącą wykluczenia ze społeczności oraz z definicją wielokulturowości, która może służyć rozwiązywaniu konfliktów społecznych, ale może też konflikty generować. Część trzecia, to opis odmiennego traktowania kobiet i dzieci w różnych społecznościach tubylczych. Odmienność ta wiąże się z łamaniem ich praw, tak jak są one postrzegane w systemie prawa stanowionego.

W Zakończeniu prezentuję wnioski, do jakich prowadzą mnie założona teza i analizowane wcześniej przypadki, a więc do odpowiedzi na pytanie, jakie kroki

zaradcze można przedsięwziąć, by zapobiegać rozwojowi konfliktu prawa stanowionego i zwyczajowego oraz przekształcaniu się go w różne formy przemocy, przede wszystkim przemoc fizyczną, w tym nadużywanie władzy ze strony państwa. Przedstawiam też moją koncepcję pola konfliktu prawnego, jako narzędzia, które na gruncie antropologii prawa może służyć transformowaniu konfliktów społecznych, nim te zmanifestują się w postaci przemocy.

Potencjalne wykorzystanie dzieła jest możliwe na poziomach:

1. Naukowym:

- a) w antropologii: może zostać wykorzystana zarówno moja koncepcja pola konfliktu prawnego do badań prowadzonych także w odmiennych od latynoamerykańskiego kontekstach kulturowych i w różnych sytuacjach konfliktu pomiędzy odmiennymi systemami prawnymi, w szczególności jeśli przynajmniej jeden z tych systemów nie jest systemem prawa stanowionego. W antropologii może zostać wykorzystany także analityczny podział na płaszczyznę ontologiczną i społeczną konfliktu oraz interpretacja filozoficznych i prawnych koncepcji, które w książce posłużyły mi jako narzędzia możliwe do zastosowania w antropologii prawa;
- b) w prawie: prawnicy zainteresowani badaniami interdyscyplinarnymi, a także badaniami z zakresu filozofii i teorii prawa mogą posługiwać się wprowadzonymi przeze mnie narzędziami oraz odnieść się do wypracowanych przeze mnie wniosków. Szczególnie interesujące dla tych badaczy może być przedstawienie ontologicznych źródeł prawa, na co w recenzji wydawniczej mojej monografii zwrócił uwagę prof. dr hab. Marek Zirk-Sadowski. Napisał on również: „Praca wnosi bardzo wiele nowych wątków do polskiej refleksji nad prawem. Jest dziełem bardzo ważnym, które otwiera nowe wątki w kognitywnym nurcie teorii prawa.” Taka ocena pozwala mieć nadzieję na wpływ mojej pracy na rozważania z zakresu teorii prawa.

2. Społecznym:

Ze względu na fakt, iż coraz częściej zdarzają się i nabierają coraz większego znaczenia konflikty pomiędzy normami prawnymi odzwierciedlającymi różne systemy wartości, szczególna rola do odegrania pozostaje tej subdyscyplinie antropologii, jaką jest antropologia prawa. Przykładem może być stanowisko grup domagających się uznania wolności wypowiedzi jako najważniejszej zasady obowiązującej w

społeczeństwach demokratycznych, a niektórymi mniejszościami postrzegającymi tę zasadę jako zagrożenie dla swoich podstawowych wartości. Konflikty tego typu będą coraz częstsze w społeczeństwach wielokulturowych, czy „różnokulturowych”, w których każda grupa twierdzi, że poszczególne aspekty jej tożsamości powinny być powszechnie akceptowane i szanowane, przy czym uznanie tych aspektów może być postrzegane jako zagrożenie przez inne grupy kulturowe lub mniejszościowe. Postulowane przeze mnie: koordynacja systemów prawnych, działania mediacyjne pomiędzy aktorami społecznymi używającymi odmiennych systemów prawnych, zbudowanych na innych wartościach kulturowych oraz działania podejmowane dla znalezienia odpowiedzi o przyczyny konfliktu poprzez analizę pola konfliktu prawnego mogą przyczynić się do wzajemnego społecznego uznania i zrozumienia odmiennych wartości, tam, gdzie prowadzą one do konfliktów i przemocy.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo - badawczych (artystycznych).

- Jestem autorką dwóch monografii, autorką i współautorką dziewięciu rozdziałów w książkach (dwa z nich opublikowane były zagranicą – jeden w Londynie i jeden w New Delhi), autorką i współautorką czternastu artykułów, z tego sześciu w języku angielskim, z których dwa ukazały się w Indiach i czterech w języku hiszpańskim, z których dwa ukazały się w Meksyku (w tym jeden jest tłumaczeniem rozdziału). Dwa artykuły zostały opublikowane w pismach znajdujących się na liście ERIH.
- Wygłosiłam referaty na dwudziestu ośmiu konferencjach naukowych, w tym dwunastu międzynarodowych. Byłam sekretarzem międzynarodowej konferencji „Antropologia polityki w Ameryce Łacińskiej na początku XXI wieku” organizowanej przez Polskie Towarzystwo Studiów Latynoamerykanistycznych oraz Zakład Studiów Latynoamerykańskich WSMiP UŁ oraz organizatorką interdyscyplinarnej konferencji „Prawa człowieka a sytuacja Indian w Ameryce Łacińskiej” i dwuczęściowego panelu dyskusyjnego z udziałem badaczy, dziennikarzy i przedstawicieli organizacji pozarządowych „Prawa człowieka w Ameryce Łacińskiej – kontynuacja czy zmiana?”.
- Jestem członkiem polskich i zagranicznych organizacji naukowych: European Association of Social Anthropologists, Commission on Legal Pluralism, The International

Union of Anthropological and Ethnological Sciences, Polskiego Towarzystwa Studiów Latinoamerykanistycznych (w latach 2010-2012 – byłam członkiem Komisji Rewizyjnej), Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego/Polish Ethnological Society.

- W latach 2010-2014 współredagowałam pismo „Revista Sociedad Latinoamericana” wydawane internetowo na Wydziale Socjologii Meksykańskiego Uniwersytetu Autonomicznego (UNAM).
- Uczestniczyłam w trzech grantach badawczych (opis grantów znajduje się w dalszej części dokumentu). Prowadziłam badania terenowe w Meksyku, Amazonii i Kanadzie, w tym w ramach stażu badawczego w 2009 roku prowadziłam wspólne badania terenowe razem z antropologami z meksykańskiego CIESAS.
- W ramach programu Erasmus prowadziłam wykłady na uniwersytetach w Huelvie (w Hiszpanii) oraz w Peczu (na Węgrzech).

Moje działania i zainteresowania badawcze rozwijały się w kilku wzajemnie się przenikających kierunkach:

a) w zakresie antropologii prawa:

Opublikowałam monografię *Prawo jako mit. Relacja pomiędzy tubylczym prawem zwyczajowym a prawem stanowionym* (opis książki w pierwszej części Autoreferatu), która jest efektem moich wieloletnich badań.

Publikacje z zakresu antropologii prawa w okresie po obronie doktoratu, to także sześć moich artykułów w czasopiśmie (trzy napisane w języku angielskim, dwa w języku hiszpańskim i jeden w języku polskim) oraz sześć rozdziałów w pracach zbiorowych (teksty opublikowane w językach polskim, angielskim i hiszpańskim).

Jeden z opublikowanych rozdziałów, to *Violent Actions of Indigenous Peoples from the Amazon Region as a Result of Environmental Conflicts* opublikowany w pracy zbiorowej przez Human Rights Consortium w Londynie. Publikacja rozdziału jest efektem mojego udziału w zorganizowanej w 2015 roku przez Human Rights Consortium oraz School of Advanced Study, University of London konferencji *Environmental Politics: Extractivism and Human Rights in Latin America*.

Moje badania z zakresu antropologii prawa przedstawiałam w referatach wygłaszanych na dziewiętnastu konferencjach w tym dziewięciu międzynarodowych. Były to m.in.: konferencja organizowana przez Federación Internacional de Estudios sobre América Latina y Caribe (FIEALC) w Belgradzie (2017 rok), kongres organizowany przez El Consejo Europeo de Investigaciones Sociales de América Latina (CEISAL) w Salamance (2016 rok), konferencja *Europe at the Edge of Pluralism. Legal Aspects of Diversity in Europe* organizowana przez Wydział Prawa Uniwersytetu Helsińskiego, Poznańskie Centrum Człowieka PAN oraz Wydział Prawa i Administracji UAM w Poznaniu (2013 rok), Międzynarodowe Kongresy Amerykanistyczne: w Warszawie (ICA 2000), w Meksyku (ICA 2009 rok) oraz w Wiedniu (ICA 2012). Na ostatnim z nich brałam udział w warsztatach z zakresu antropologii prawnej prowadzonych przez Carlosa Frederica Mares de Souza Filho z Sieci Latynoamerykańskiej Antropologii Prawnej (Red Latinoamericana de Antropología Jurídica - *RELAJU*), po których zostałam zaproszona do współpracy z tą organizacją.

W kwestiach dotyczących praw ludów tubylczych współpracuję także od kilkunastu lat z International Work Group for Indigenous Affairs z siedzibą w Danii. Podejmowaliśmy m.in. wspólne działania, których celem było stworzenie projektu wspierającego Mapuców w Chile. W latach 1992-1994 byłam członkiem brytyjskiej organizacji Anthropology in Action zrzeszającej antropologów zainteresowanych antropologią działającą.

Jestem członkiem Commission on Legal Pluralism (afiliowanej przy International Union of Anthropological and Ethnological Sciences - IUAES), organizacji zrzeszającej ponad 350 badaczy z całego świata zajmujących się zarówno teoretycznymi, jak i praktycznymi aspektami zjawiska pluralizmu prawnego.

Prowadzone przeze mnie badania wiązały się z nabywaniem nowych kompetencji wykorzystywanych zarówno w praktyce badawczej, jak i dydaktycznej. W 2006 roku ukończyłam kurs *International protection of Human Rights* organizowany przez Poznańskie Centrum Praw Człowieka PAN oraz Raoul Wallenberg Institute of Human Rights and Humanitarian Law, Lund University. Kurs prowadzony był przez czołowych polskich i zagranicznych wykładowców-praktyków zajmujących się prawami człowieka. Uczestniczyłam później także w seminariach prowadzonych przez poznańskie Centrum Praw Człowieka PAN nawiązując m.in. kontakt z profesorem Wiktorem Osiatyńskim, z którym miałam możliwość konsultowania moich projektów badawczych. Wspólnie z dyrektorem Centrum Praw Człowieka PAN prof. dr hab. Wieruszewskim oraz dr Andrzejem Nowakiem z Instytutu Filozofii byłam panelistką w zorganizowanej przez koło

naukowe studentów prawa Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu dyskusji zatytułowanej *Wiele kultur - jedno prawo?*

Moje zainteresowania badawcze łączyły się także z praktyką z zakresu ochrony praw człowieka. W latach 2004-2007 byłam koordynatorką ds. ludów tubylczych w polskiej sekcji Amnesty International. W tym czasie zorganizowałam m.in. wraz z meksykańską antropolog, Dolores Soto, sieć łączącą badaczy zajmujących się prawami ludów tubylczych w różnych częściach świata. Sieć ta stała się później oficjalną częścią struktur ogólnosiwiatowego Amnesty International. Współpraca z Amnesty International zaowocowała także zorganizowaniem przeze mnie przyjazdu i wykładów (m.in. na Uniwersytecie Adama Mickiewicza w Poznaniu) działacza American Indian Movement, Jamesa Robideau. Wykłady i towarzyszące im spotkania dotyczyły łamania praw społeczności tubylczych w Stanach Zjednoczonych.

Przy współpracy z Amnesty International i Uniwersytetem Łódzkim, zorganizowałam i poprowadziłam w 2004 roku interdyscyplinarną konferencję dotyczącą praw ludów tubylczych Ameryki Łacińskiej. Jej uczestnikami byli antropolodzy, politolodzy, filozofowie, prawnicy. W latach 2015-2016 w ramach obchodów dwustulecia Uniwersytetu Warszawskiego, zorganizowałam dwuczęściowy panel dyskusyjny dotyczący praw człowieka w Ameryce Łacińskiej, na który zaproszeni byli badacze (Uniwersytet Warszawski, Uniwersytet Jagielloński) oraz dziennikarze (Artur Domosławski, „Polityka”), przedstawiciele organizacji pozarządowych (m.in. Amnesty International, La Strada). Panel relacjonowany był przez Trzeci Program Polskiego Radia oraz radiostację lubelską.

W ramach grantu otrzymanego z Amnesty International zorganizowałam w Polsce wykłady brytyjsko-indyjskiego antropologa Felixa Padela, zajmującego się m.in. prawami ludów tubylczych w Indiach. Efektem mojej współpracy z Felixem Padelem były m.in. wspólnie napisane artykuły na temat koncepcji ludobójstwa w antropologii, które ukazały się w dwóch indyjskich czasopismach naukowych: *Cultural Genocide: a necessary concept in anthropology today?*, „Journal of the anthropological Survey of India” oraz *The Cultural Genocide - an appropriate concept in today's world?*, „Tribal Tribune” (artykuł drugi jest zmienioną wersją pierwszego).

Od kilkunastu lat pozostaję także w stałym kontakcie z antropologami z Centro de Investigaciones y Estudios Superiores en Antropología Social (CIESAS) z Meksyku. Efektem tej współpracy był m.in. artykuł wskazujący na efekty polemiki przeprowadzonej pomiędzy Bartolomé de Las Casas a Juanem de Sepúlveda, jako jedno z istotnych źródeł, które dały początek prawom człowieka w Europie (tekst napisany wspólnie z Witoldem

Jacórzyńskim z CIESAS). Obecnie, współpracując z meksykańskimi badaczami, biorę udział w projekcie opracowania obszernej monografii dotyczącej postaci Bronisława Malinowskiego i jego badań, która ukaże się w Meksyku pod tytułem: “Bronislaw Malinowski como filósofo y antropólogo” pod redakcją profesora Leifa Korsbacha (ENAH) oraz profesora Witolda Jacorzynskiego (CIESAS Sureste). Moim udziałem w tym projekcie jest opracowanie badań nad prawem w ujęciu Bronisława Malinowskiego w rozdziale zatytułowanym roboczo “Do ut des como el principio de la teoría del derecho consuetudinario de Bronislaw Malinowski”. Współpraca z meksykańskimi badaczami i instytucjami obejmuje także rozpoczynający się projekt z *Unidad de Apoyo a Comunidades Indígenas* z Guadalajary - instytucją współpracującą ze społecznościami tubylczymi - dotyczący wsparcia Indian Huicholi.

Moja praktyka badawcza z zakresu antropologii prawa znalazła odzwierciedlenie także w działalności dydaktycznej. Pracując na Uniwersytecie Łódzkim prowadziłam dla studentów studiów magisterskich na Wydziale Studiów Międzynarodowych i Politologicznych wykład *Międzynarodowa ochrona praw człowieka*, a dla studentów studiów licencjackich zajęcia zatytułowane *Konteksty łamania praw człowieka w Ameryce Łacińskiej*. Na Uniwersytecie Warszawskim przez kilka lat prowadziłam wykład specjalizacyjny dostępny dla wszystkich studentów Uniwersytetu, zatytułowany *Konteksty łamania praw człowieka*, na który zapraszani byli zarówno przedstawiciele instytucji i organizacji pozarządowych (m.in. Fundacji Helsińskiej, Amnesty International), jak i badacze, dziennikarze i przedstawiciele mniejszości.

Interesując się w kontekście praw człowieka sytuacją mniejszości zamieszkujących terytorium Polski współpracowałam z Centrum Informacyjnym Romów zapraszając wielokrotnie na prowadzone przeze mnie zajęcia i warsztaty szefową Centrum, Krystynę Markowską, a także Andrzeja Mirgę, eksperta ds. Romów i Sinti z warszawskiego Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka OBWE. W 2012 roku brałam udział w organizacji projektu „Wielkopolska: rewolucje” dotyczącego mniejszości romskiej w Koninie (organizatorem był Urząd Marszałkowski w Poznaniu).

Moja działalność warsztatowo-dydaktyczna związana z praktycznym wymiarem antropologii prawa, wykraczała poza zajęcia prowadzone dla studentów uniwersytetu. Dotyczy to m.in. wygłoszenia prelekcji i współorganizacji Dnia Uchodźcy w Koninie (organizowanego w 2016 roku przez Fundację Refugee.pl i Fundację im. Stefana Batorego w ramach programu Obywatele dla Demokracji), współorganizacji i współprowadzenia

serii spotkań i wykładów dotyczących mniejszości mieszkających w Koninie „Konińskie spotkania z przeszłością” (2016 rok).

Zajmując się problematyką z zakresu antropologii prawa i praw człowieka prowadziłam także badania terenowe związane z tą tematyką, w: 1) Meksyku w 2009 roku – w Dolinie Mezquital, wśród Indian Otomí (wykorzystane w monografii „Prawo jako mit”) oraz w Atenco w Dystrykcie Federalnym (wywiady z rodzinami uwięzionych wówczas przywódców Ruchu *Frente de Pueblos en Defensa de la Tierra*), wykorzystane w publikacjach i prowadzonych zajęciach dydaktycznych) oraz 2) Kanadzie w latach 2007, 2010 i 2013 (m.in. schronisko dla indiańskich kobiet w Edmonton, rezerваты indiańskie Beaver Lake i Fort McKay, społeczność indiańska w Anzac) (wykorzystane w publikacjach).

Łącząc zainteresowania Ameryką Łacińską z praktycznymi działaniami mającymi na celu zwiększenie świadomości dotyczącej praw obywatelskich, uczestniczyłam w projekcie „Liczy się miasto. Obywatelski Monitoring Budżetu” realizowanym przez organizacje Oxfam Novib oraz Jeden Świat Projekt dotyczył transferu wiedzy z krajów Globalnego Południa do Europy i wspólnego poszukiwania innowacyjnych rozwiązań problemów społecznych w oparciu o metodę aktywizacji obywateli, polegającą na włączaniu ich w proces monitorowania budżetów lokalnych. Metoda została opracowana przez Instituto de Estudos Socioeconômicos (INESC) z Brazylii.

b) w zakresie badań nad ludami tubylczymi

W 1989 roku byłam jednym z wykonawców w granie Ministerstwa Edukacji Narodowej i Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, zatytułowanego „Zmiany kulturowe wśród meksykańskich Indian Otomí”, który wiązał się z półrocznym pobytem i prowadzeniem badań wśród społeczności tubylczych w Meksyku. Dwa lata później uczestniczyłam w granie Centro de Documentación e Información de los Movimientos Sociales del Ecuador (CEDIME) w Quito, Polskiego Towarzystwa Studiów Latinoamerykanistycznych, Polskiej Akademii Nauk oraz Ministerstwa Edukacji Narodowej zatytułowanego „Waorani [Huaorani]. Pierwotna kultura Amazonii Ekwadorskiej w procesie przemian”. Drugi z projektów realizowany był w 1991 roku. Oprócz badań wśród Huaorani, prowadziliśmy wówczas, jako grupa antropologów z Poznania, także badania wśród Indian Panare z Wenezueli oraz Cofán z Kolumbii. Obydwa projekty, które skupiały się na analizie zmian kulturowych, wpłynęły znacząco na

podejmowane przeze mnie dalsze kierunki badań i problemy, którymi się zajmowałam i zajmuję, w szczególności na badania nad kontaktem kulturowym w Amazonii, sytuacją grup tubylczych pozostających od niedawna w kontakcie ze społeczeństwem narodowym oraz sytuacją grup izolowanych.

Kontakt ze społecznościami amazońskimi, możliwość bezpośredniego oglądu skutków wywieranych przez społeczeństwa narodowe na grupy indiańskie, wpłynęło na moje długotrwałe zainteresowanie działaniami agentów kontaktu. Moje badania nad tą problematyką w kontekście kontaktu kulturowego, zostały opisane w dysertacji doktorskiej zatytułowanej „Proces kontaktu a przetrwanie kultur indiańskich w Amazonii” ukończony w 2008 roku. Cztery lata później, po przeformułowaniu i zaktualizowaniu pracy doktorskiej, ukazała się książka *Yamashta czyli Ten Który Prawie Umarł. Proces kontaktu a przetrwanie kultur amazońskich*, na której wydanie otrzymałam grant Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego ze środków na działalność upowszechniającą naukę. Publikacja ta – wymagająca długotrwałych i szczegółowych badań – jest pierwszą monografią w języku polskim zajmującą się w sposób analityczny problematyką kontaktu kulturowego w Amazonii. Zaproponowany w niej aparat pojęciowy (np. agenci kontaktu) uważam za mój wkład do terminologii stosowanej w polskiej literaturze przedmiotu.

Problematyce dotyczącej społeczności izolowanych w całości poświęcone są dwa rozdziały w książkach (jeden w języku polskim, drugi w angielskim) oraz trzy artykuły (dwa w języku hiszpańskim, jednym z nich jest opublikowany w Meksyku tekst *Diferentes aspectos del derecho consuetudinario en el contexto de la discriminación de un grupo aislado* i jeden w angielskim, przy czym jeden z artykułów w języku angielskim jest przetłumaczoną wersją rozdziału napisanego w języku polskim).

Inne publikacje z tego zakresu, to m.in. artykuł opublikowany w czasopiśmie z listy ERIH *La actividad misionera de SIL y NTM entre los grupos indígenas de la región amazónica y los intereses políticos de los gobiernos latinoamericanos*.

Problemy kontaktu kulturowego analizowałam i przedstawiałam również w referatach wygłaszanych na konferencjach krajowych i międzynarodowych, m.in. na: II Międzynarodowej Konferencji Latynoamerykanistycznej organizowanej przez Zakład Stosunków Międzynarodowych Wydziału Politologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Centrum Studiów Latynoamerykańskich CESLA Uniwersytetu Warszawskiego oraz Oddział Polskiej Akademii nauk w Lublinie; Międzynarodowych Konferencjach Amerykanistycznych, ICA 2009 w Meksyku oraz ICA 2012 w Wiedniu oraz na konferencji FIEALC 2017 w Belgradzie.

Moje badania na temat kontaktu kulturowego i problemu przetrwania społeczności tubylczych w Amazonii, łączyły się także z prowadzoną przeze mnie działalnością popularyzatorską. Publikowałam na ten temat m.in. w „Znaku”, udzieliłam wywiadu m.in. III Programowi Polskiego Radia, TVP Poznań, wygłaszałam prelekcje (np. dla studentów Uniwersytetu im. J. J. Lipskiego w Teremiskach). Współpracując z International Work Group for Indigenous Affairs zorganizowałam wystawę prac Indian z Amazonii peruwiańskiej w galerii *fabs* w Warszawie oraz w Muzeum Etnograficznym w Poznaniu, gdzie również współorganizowałam Noc Muzeów, w trakcie której wygłosiłam prelekcję.

Pracując nad problematyką dotyczącą kontaktu kulturowego w Amazonii nawiązałam cenne kontakty naukowe z wieloma badaczami zajmującymi się tym i pokrewnymi tematami (m.in. z Laurą Rival, Phillipem Eriksonem, Glennem Shepardem, Lissie Wahl, Lindą Rabben, Danielem Mato, Juanem Bottasso, Dominique T. Gallois, Alonso Zarzarem), które umożliwiły mi wymianę poglądów na problemy, którymi się zajmowałam i właściwe umiejscowienie ich w kontekście badań międzynarodowych.

c) w zakresie badań nad wielokulturowością, zmianą kulturową, dominacją kulturową, przemocą i konfliktem jako zjawiskami kulturowymi, a także rozwojem jako koncepcją kulturową

Badania dotyczące wielokulturowości wynikały w przeważającej mierze z problemów, którymi zajmowałam się analizując problemy społeczności tubylczych. Część przeprowadzonych przeze mnie badań odnosi się jednak również do zjawisk zachodzących w Europie, a w szczególności w Polsce. Przedstawione są one w dwóch tekstach o zbliżonym tytule, dotyczących uboju rytualnego: *Pomiędzy ubojem rytualnym a świętą krową. Podejście pluralistyczne w antropologii prawnej* oraz *Beetwen ritual slaughter and a sacred cow*. W tekstach (w obydwóch odwołuje się do wywiadów przeprowadzonych z rabinem i imamem) wskazuję na możliwość stosowania podejścia pluralistycznego w antropologii prawa do analizy kontrowersyjnych elementów tradycji kulturowych. Koncepcja ta była przeze mnie przedstawiana także na dwóch konferencjach „Religia a wyzwania współczesności z perspektywy nauk społecznych” oraz “Europe at the Edge of Pluralism. Legal Aspects of Diversity in Europe”.

O uwarunkowaniu kulturowym koncepcji rozwoju i tubylczych koncepcjach relacji pomiędzy człowiekiem i światem piszę w artykule „*Rozwój*” jako zagrożenie – od *Atenco po Bagua*, oraz w napisanym wspólnie z Felixem Padelem, opublikowanym w Indiach

rozdziale *Nature's Defenders? Indigenous Resistance to Protect Ecosystems – A Historical Overview of the People-Resources Interface*. Badania dotyczące tubylczej koncepcji rozwoju prowadziłam także w Kanadzie. Efekty tych badań miały również swój wymiar społeczny: na łamach „Krytyki Politycznej” brałam udział w debacie dotyczącej wydobycia gazu łupkowego w Polsce po opublikowaniu w tym samym piśmie tekstu dotyczącego skutków, jakie wydobycie tego gazu niesie dla społeczności tubylczych w Kanadzie.

Kolejnym, kulturowo uwarunkowanym zjawiskiem, któremu poświęcam uwagę w moich badaniach są konflikt i przemoc. Piszę o nich m.in. w artykułach: *Przemoc w działaniach amazońskich Indian – wyraz siły czy bezsilności* oraz *Z daleka przychodzą duchy, czyli problem z człowieczeństwem*. Problem był przeze mnie prezentowany także na dwóch konferencjach – odpowiednio: „Ruchy społeczne i etniczne w Ameryce Łacińskiej” oraz "Odmienność w kulturze".

Moje zainteresowania wielokulturowością, kulturowym uwarunkowaniem konfliktu oraz sytuacją Romów w Europie, zaowocowały możliwością poznania autorskiego warsztatu pracy uznanego węgierskiego reżysera teatralnego, Árpáda Schillinga. Zainteresowałam się metodą pracy Schillinga i prowadzonego przez niego teatru Krétakör. W prowadzonych działaniach teatralnych, w które angażował lokalne społeczności, reżyser dążył do budowania porozumienia pomiędzy społecznościami romskimi i węgierskimi na węgierskich wsiach. Zostałam zaproszona na dwudniowe spotkanie-warsztaty z Árpádem Schillingiem w Budapeszcie, w których uczestniczyłam wraz z aktorką teatru Biuro podróży, Barbarą Prądyńską. Wiedza i kompetencje nabyte w trakcie warsztatów ułatwiają mi rozeznanie w konfliktach związanych z wielokulturowością, a także w możliwościach ich zażegnania i transformowania.

Badania nad konfliktem i rozwiązywaniem sporów były jedną z przyczyn mojego zainteresowania się studiami podyplomowymi z zakresu mediacji, które podjęłam w 2017 roku na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

